

SUMAR

Introducere	7
Editura Academiei în viețile noastre	11
Articole referitoare la folclor, etnologie, antropologie publicate în volume anterioare ale seriei	15
Abrevieri	17

TEORIE GENERALĂ

Poetica folclorului	21
Analiza semantică a poeziei folclorice	27
Probleme semiotice în cercetarea folclorului	39
Claude Lévi-Strauss și cercetarea poetică a mitului	44
Conceptul de <i>ecosistem</i> în antropologia americană	49
Elemente praxiologice și pragmatice relevante pentru o tipologie a informatorilor	53
Intermemoria	76
Semne și creatorii lor în cultura populară românească	104
Dimensiunea general semiotică a etnomuzicologiei lui Constantin Brăiloiu	107

DESCÂNTAT

Arhitecturi ale memoriei sau despre o bază de date a descântecului de dragoste românesc	117
Descântatul de dragoste în satul Cornova (Basarabia)	149
Un text operatoriu: descântecul de dragoste	191
Către o tipologie a descântecelor de dragoste românești	198
Adusul pe sus – între descântat și povestit	222
Lecturi posibile ale descântecului	252
Despre plante în descântatul de dragoste	261
Vocabular magic – amuletele	287
Prefață la volumul Ioana Repciuc: <i>Poetica descântecului românesc</i>	306
Cercetările din 1938–1939 asupra credințelor și riturilor magice ale Ștefaniei Cristescu Golopenția	309
Ștefania Cristescu despre descântat la Runcu – Gorj în 1930	329

VARIA

Realul în fantasticul lui Creangă	351
Folclorul în romanul <i>Desculț</i>	362
Clasificarea prin „numuri”	374
Introduction to the volume Sanda Golopenția: <i>Songs of the Women of Breb</i>	405
Lansarea volumului Sanda Golopenția: <i>Hori de femei din Breb</i>	420
Introduction to the volume Ana Olos: <i>Folklore from Maramuresh / Folclor din Maramureș</i> ...	423
Introducere la volumul Ana Olos: <i>Folklore from Maramuresh / Folclor din Maramureș</i>	428
Cimitirul Vesel din Săpânța	433
Prefață la Nichita Smochină: <i>Nunta la românii transnistreni</i>	441

ISTORIE

Notă la ediția a treia a volumului Ștefania Cristescu-Golopenția: <i>Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)</i>	451
Mihai Pop	453
Ștefania Cristescu și Cornova	460
O dublă aniversare	487
Mihai Pop în viețile noastre	502
Cuvânt-înainte la volumul Sanda Golopenția: <i>Constantin Brăiloiu sau despre globalizarea etnomuzicologiei</i>	505
Înregistrările la est de Bug ale lui Constantin Brăiloiu	509
Literatura experienței de teren – Harry Brauner	515
Ovidiu Birlea	522

RECENZII, CRONICI, REFERATE

Jan Öjvind Swahn: <i>The Tale of Cupid and Psyche (Aarne–Thompson 425 and 428)</i>	527
Din activitatea folcloristicii noastre – Maramureș	531
Probleme de folclor în publicațiile românești	532
Colectivul monografic Oltenia Subcarpatică	534
László Gáldi: <i>Esquisse d'une histoire de la versification roumaine</i>	536
Ligia Georgescu: <i>Topologia personajelor și funcțiilor în basmul fantastic românesc. Analiză semiotică: semn, comunicare</i>	540
Silvia Ciubotaru, Ion H. Ciubotaru: <i>Vitralii. Pagini etnoculturale din presa anilor 1992–2012</i>	543
H. H. Stahl: <i>Drumuri printr-o țară de demult</i>	550

ANEXĂ

Mihai Pop către Frank Alvarez-Pereyre	553
Proiect – O sesiune specială MLA dedicată bancurilor politice în România	554
Mihai Pop și Sanda Golopenția către Pino Paioni: Proiectul unui colocviu despre descântece la Urbino	570
Jean-Noël Pelen către Sanda Golopenția	572
Sanda Golopenția către Lidia Bradley: <i>Chestionar Woonsocket</i>	573
Le Cimetière joyeux de Săpânța	575
Abstract	577
Lista cronologică a materialelor incluse în volum	581
Ilustrații	583

INTRODUCERE

Volumul de față este al patrulea din seria consacrată publicării materialelor care atestă continuitatea preocupărilor de cercetare între perioada de până la 1980, când am lucrat într-un institut al Academiei, și perioada de după emigrarea în Statele Unite și până în prezent, când am fost profesor la Universitatea Brown din Providence, Rhode Island. De această continuitate dă seamă, imediat după *Introducere*, articolul *Editura Academiei în viețile noastre*. Continuitatea cu cele trei volume anterioare ale seriei, în care au apărut nu mai puțin de 20 de materiale referitoare la folclor, etnologie, antropologie, scrise în română, franceză sau engleză (le-am menționat într-o listă inițială și nu le-am reluat în volum), este de asemenea puternică. Studiile și articolele consacrate folclorului, etnologiei, antropologiei publicate anterior au fost în acest caz exemple de tratare structurală, poetică, pragmatică sau semiotică a unor corpusuri cu care am venit în contact încă din anii de început ai facultății sau din cei ai activității inițiale la Institutul de Folclor.

Articolele și studiile volumului au fost publicate între anii 1958 și 2018. Perioadele cele mai fertile sunt cele ale anilor 2010 (21 materiale) și 2000 (15 materiale), în care am reluat sau continuat, sub impulsul preocupărilor de istorie a Școlii sociologice gustiene, o serie de cercetări etnologice din cadrul acesteia. Le urmează perioada anilor 1960 (9 materiale), 1950, 1970, 1990 (câte 2 materiale și 1980 (1 material). *Anexa* volumului completează imaginea – vorbind despre o sesiune MLA dedicată bancurilor politice în România comunistă, un colochiu despre descântat plănuț la Urbino, sau un chestionar pentru cercetarea comunității aromânilor din Woonsocket – și datând din anii 1983, 1988, 2002 care, fie nu s-au materializat, realizarea lor depinzând de o acceptare instituțională prealabilă, fie sunt încă în faza de lucru.

Volumul include cinci secțiuni – TEORIE GENERALĂ, DESCÂNTAT, VARIA, ISTORIE și RECENZII, CRONICI, REFERATE – în care materialele sunt prezentate în ordine cronologică.

În prima secțiune, studiul *Analiza semantică a poeziei folclorice* examinează supraexplicitarea proprie unor genuri ceremonioase ale folclorului românesc, cum sunt colindele sau baladele. *Probleme semiotice în cercetarea folclorului* abordează partenerii comunicării folclorice, registrul folcloric și limbajul (sau limbajele) folclorice distingând între transmițătorul izolat, de suprafață, și transmițătorul de adâncime constând din grupul infinit al emițătorilor prezenți și absenți, între registrul natural (biologic) al strigătelor de muncă, cel cvasinatural (al bocitului, hăulitului, doinitului) și cel artificial. Comunicarea folclorică se instituie larg între grupul absent al strămoșilor și grupul absent al urmașilor și presupune apelul

sincretic la registrul natural și cvasinatural. *Conceptul de ecosistem în antropologia americană* marchează consecințele culturale ale opoziției dintre modul simbiotic și cel agresiv al inserării în mediu. Articolele *Elemente praxiologice și pragmatice relevante pentru o tipologie a informatorilor și Intermemoria* ridică problema unei teorii a cercetării de teren. În primul este propusă opoziția dintre patru tipuri de informatori (*executant, creator, martor și comentator*). Tipul definitiv pentru cultura populară rămâne cel al executantului (*împuternicit, profesionist, consacrat, din inițiativă proprie sau la cerere, lax sau strict*). Pentru studiul memoriei de ansamblu a grupului, cercetătorii pot apela la informatori de tipul executant sau martor. Informatorii de tip creator sau comentator reprezintă, în schimb, un alter ego al cercetătorului. Hrănită și activată de dialog, memoria vorbită (*intermemoria*) se manifestă prin *istorii conversaționale*, ancorarea conversațiilor în trecutul vorbit al grupului, orizontul memoriei colective (cu punctarea regulată a *trecutului în vigoare* și operațiile de *uitare rituală* – prin verșuri, iertăciuni etc.). *Colectivitățile-memorie* sunt comunități în care toți membrii se cunosc, fiind deopotrivă în contact vorbit și în contact ritual. În sfârșit, articolele *Semne și creatorii lor în cultura populară și Dimensiunea general semiotică a etnomuzicologiei lui Constantin Brăiloiu* sunt consacrate *creativității de variație, laxe*, definitorii pentru cultura populară. Potrivit concepției lui C. Brăiloiu, activitatea artistică primitivă menține prin variație (improvizație) un obiect preexistent reprezentat nu de melodie (cântec), ci de sistemul înnăscut, universal, care le face posibile. Acest sistem reprezintă o parte ineradicabilă a memoriei individuale, vitală pentru supraviețuirea și sănătatea spirituală a individului. Brăiloiu descrie în fapt o activitate de conservare și autoconservare similară cu aceea manifestată în cazul vorbirii limbii materne și ne evocă, nu atât structuralismul sau poststructuralismul lui Trubetzkoy, Saussure, Jakobson sau Chomsky, cum s-a spus, cât reflecția asupra jocurilor de limbaj sau a actelor de vorbire asupra căreia au atras independent atenția L. Wittgenstein sau J. L. Austin.

Volumul continuă printr-o secțiune îmbinând teorii locale și descrieri ale DESCÂNTAT-ului. Preocuparea pentru descântat fusese declanșată de activitatea de publicare a volumului Ștefania Cristescu, *Descânțetele din Cornova – Basarabia* (Providence, Hiatus, 1984, republicat ulterior în București, la Editura Paideia, în anul 2003) care relua dosarul de teren cu același nume alcătuit de Ștefania Cristescu în anul 1931. În anul 1987, cu sprijinul Universității Brown și avându-l drept consultant tehnic pe dr. Allen Renear, am creat o bază de date (în română și engleză) a descântecului de dragoste românesc (*Romanian Love Charms Database*), care să funcționeze ca instrument de editare a unei antologii pe această temă și să stimuleze ulterior studiul unor texte multiplu ancorate pragmatic cum sunt descânțetele în general. Ca și în cazul teatrului sau filmului, descântatul a fost definit prin scenarii. Compuse din formule și tehnici magice, care aminteau de replici și didascalii, scenariile au favorizat studiul atent al relațiilor dintre cele două componente (*Arhitecturi ale memoriei sau despre o bază de date a descântecului*

de dragoste românească). Am optat pentru studiul descântatului în raport cu funcția lui de bază distingând în cadrul funcției alese între faceri sau desfaceri (a) de dragoste, (b) de ursit, (c) de urât. O tipologie a descântatului de dragoste cornovean mi-a permis să stabilesc subtipuri locale cum sunt (1) descântecele de dragoste și frumusețe, (2) descântecele pentru a-și afla ursitul, (3) descântecele pentru a-și aduce ursitul, (4) descântecele de ură și (5) descântecele de desfăcut ura (*Descântatul de dragoste în satul Cornova (Basarabia)*). Pentru a lărgi tipologia la nivelul ansamblului descântecelor de dragoste românești, am introdus în discuție conceptul de *dublă articulare pragmatică* prin care interacțiunii dintre descântătoare și persoana descântată i se alătură o interacțiune simbolică modelatoare în cadrul formulei, propunând ca subtipuri principale (A) descântecele de frumusețe și cinste, (B) descântecele de ursită și (C) contradescântecele (*Către o tipologie a descântecelor de dragoste românești*). Studiul plantelor magice pornește de la caracterul preponderent imaginar al funcționării acestora în descântatul de dragoste, spre deosebire de utilizarea lor determinată obiectiv în descântecele de leac (*Despre plante în descântatul de dragoste*). Am distins între plante care sunt menționate atât în formule, cât și în tehnicile magice (busuioc, grâu, păr, pelin, mătrăgună), plante menționate exclusiv în formule (vișin sau măr înflorit, bujor, rujă, brândușă, măghiran, isop) și plante menționate exclusiv în tehnicile magice (cânepa). Plantele sunt percepute ca *pozitive* (busuioc, grâu, vișin sau măr înflorit, bujor), *ambigue* (păr, pelin, mătrăgună, cânepă) sau *negative* (ciulin, urzică, usturoi), unele dintre ele funcționând însă pur retoric (în sensul că numele lor intră în rimă cu numele stării pe care urmărește să o inducă descântecul). Două studii de caz sunt dedicate unui descântec atestat relativ recent (*Adusul pe sus – între descântat și povestit*) și unei probleme de terminologie magică (*Vocabular magic – amuletele, care abordează cuvintele advar, amuletă, baier, carte, fetiș, mărtișor, noroc, numeruș, răvaș de leac, talisman*). În terminologia magică românească abundă cuvintele cu referință magică, dar nu apar decât rareori cuvinte performative cu forță magică. În sfârșit, articolele *Un text operatoriu: descântecul de dragoste* și *Lecturi posibile ale descântecului* insistă asupra elementelor implicite în formule/tehnică, iar articolele *Cercetările din 1938–1939 asupra credințelor și riturilor magice ale Ștefaniei Cristescu Golopenția* și *Ștefania Cristescu despre descântat la Runcu – Gorj în 1930* contextualizează larg variația regională a descântatului pornind de la materialul cules de cercetătoare la Drăguș, Runcu, Cornova și Șanț.

O secțiune VARIA regroupează articole dedicate unor teme cum sunt substratul folcloric și etnologic al scrisului lui Creangă (*Realul în fantasticul lui Creangă*) sau Zaharia Stancu (*Folclorul în romanul „Desculț”*); numele de oameni, animale sau sate și poreclele (*Clasificarea prin numuri*) și specializarea lirică feminină (*Introducere la volumul Sanda Golopenția: „Hori de femei din Breb”*), *Songs of the Women of Breb*) în satul maramureșean Breb; Cimitirul Vesel din Săpânța; sau nunțile transnistrene descrise de Nichita Smochină. Cu prilejul studierii horilor

de femei brebene am pus problema modului în care se poate efectua o traducere de text folcloric (reluată în introducerea la volumul Anei Olos, *Folclor din Maramureș/Folklore from Maramuresh* și, în parte, și în articolul consacrat *Cimitirului Vesel din Săpânța*).

O secțiune de ISTORIE discută cercetările de la Cornova (privind practica descântatului) și Drăguș ale Ștefaniei Cristescu (privind credințele și riturile magice legate de gospodărie ale femeilor), înregistrările de la est de Bug ale lui Constantin Brăiloiu, contribuția decisivă a acestuia la globalizarea etnomuzicologiei și la dezvoltarea ei într-o direcție pragmatică, stilul de lucru pe teren al Ștefaniei Cristescu, al lui Mihai Pop, Ovidiu Birlea, Harry Brauner sau H.H. Stahl.

De teren vorbesc și două materiale cuprinse în secțiunea RECENZII, CRONICI, REFERATE, care prezintă activitatea, în anii 1960, a colectivului monografic Oltenia Subcarpatică din care am făcut parte și o culegere în Maramureș, care prefigurează culegerile de la Săpânța și de la Breb, abordate în secțiunea VARIA. O cronică dedicată volumului *Vitralii* semnat de Silvia și Ion Ciubotaru examinează rodul multiplu și bogat al activității de o viață a doi specialiști, culegători și îndrumători de excepție ai etnologiei românești. Un referat scoate din uitare, în speranța unei publicări viitoare, teza de pionierat *Topologia personajelor și funcțiilor în basmul fantastic românesc. Analiză semiotică: semn, comunicare* a Ligiei Bîrgu Georgescu.

*

Ca de obicei, am avut alături un redactor de excepție în persoana doamnei Alexandra-Speranța Ciutacu și un tehnedactor talentat, doamna Mariana Ionică, grație cărora volumul s-a putut materializa în condiții optime. Le mulțumesc cu bucurie în clipa aceasta a unei noi încheieri. Îi sunt recunoscătoare de asemenea domnului academician D. R. Popescu, director general al Editurii Academiei Române, pentru deschiderea către proiect. Le adresez tuturor celor care au participat la tipărirea sau vor participa la difuzarea acestei cărți gândul meu sărbătoresc.

EDITURA ACADEMIEI ÎN VIEȚILE NOASTRE

Se împlinesc 70 de ani de la înființarea, în anul 1948, a Editurii Academiei. Și 60 de ani de când am publicat pentru prima dată, în 1958, în „Revista de folclor” (nr. 4, p. 189–191), o recenzie la volumul *Jan Öjvind Swahn: The Tale of Cupid and Psyche* (Aarne-Thompson, 425 and 428.), CWK Gleerup–Lund 1955. În mod însoțit, redacția revistei, condusă de d-l I. Timiș, mi-a sărbătorit „debutul” cu o gustare, sus, la sediul ei de la etajul II al Institutului de Folclor, strada Nikos Beloiannis. A urmat, în 1959, primul articol, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, apărut în „Studii și cercetări lingvistice” (nr. 4, p. 593–597). Eram de acum studentă în anul III. Sărbătorire nu a fost, am avut parte în schimb de o lectură repetată atent (de șase ori!) și generos a Mioarei Avram, care m-a ajutat, prin întrebări și sugestii, să extrag tot ce era posibil atunci din faptele de sintaxă a vorbirii indirecte pe care le remarcasem la lectura transcrierilor de basme din arhiva Institutului de Folclor. Inițierii în sociabilitatea „de breaslă”, cu bucuriile ei, îi urma inițierea în modul de a te citi și reciti ca autor. Nu am uitat momentul până astăzi, cu învățăturile lui de răbdare, calm și disponibilitate.

De atunci, an de an, cu excepția anului 1963 (nu mai știu de ce), am publicat cu regularitate, până în 1980 (inclusiv), când am emigrat în Statele Unite, în revistele „Studii și cercetări lingvistice” și „Limba română” ale Institutului de Lingvistică, în „Revista de folclor”, devenită curând „Revista de etnografie și folclor” a Institutului de (Etnografie și) Folclor, sau în revistele Centrului de Cercetări Fonetică și Dialectale, „Fonetica și dialectologie”, „Revue roumaine de linguistique” și „Cahiers de linguistique théorique et appliquée”. Toate revistele apăreau la Editura Academiei, toate institutele care le patronau fiind institute ale Academiei.

Cu excepția articolelor publicate în studenție, care îmi fuseseră preluate în manuscris de profesorii Mihai Pop sau Boris Cazacu și transmise de ei redacțiilor respective, articolele erau predate la redacție în institutul la care lucram. Le citea apoi personal, neobosit și cvasi-instantaneu, acad. prof. Alexandru Rosetti, căruia îi erau predate cele de la revistele CCFD sau un prim membru al comitetului de redacție al celorlalte institute. Avizul maestrului Al. Rosetti era lege, dacă articolul i se părea interesant, el intra imediat în vama lecturilor de detaliu de către unul sau mai mulți membri ai comitetului de redacție, după caz. Aprecierile Maestrului variau, de la simpla mențiune, la felicitare, acceptare îndoită cu prilejul întâlnirilor zilnice (publice sau „la secret”, cu alte cuvinte, în convorbiri homeopatice în *tête-à-tête* de nu mai mult de 5 minute) dintre orele 13 și 15 de la Centrul de Cercetări Fonetică și Dialectale, devenit ulterior, prin unirea cu Institutul de Folclor, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectale. Respingerile nu erau niciodată publice.

Redacția din institut asigura primirea corecturilor de către autori și retransmiterea lor către Editură. Nu știu nici acum cine decidea traducerea în limbi străine, care s-a efectuat la început de către Editură, a unora dintre articolele românești în vederea reluării lor în „Revue roumaine de linguistique” sau în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée”. În 1962 însă, articolul *Alternanțe vocalice în limba română actuală*, care apăruse în „Fonetică și dialectologie” a fost publicat în limba rusă în revista „Revue de linguistique”. Treptat, autorii au devenit răspunzători pentru traducerea articolelor lor. La Editura Academiei, traducerile erau însă atent verificate. Dintre cei care lucrau în secțiile de traducere ale Editurii am cunoscut-o mai bine pe Sorana Gorjan, cu prilejul traducerilor în limba engleză de care voi vorbi mai jos. Dar le sunt recunoscătoare tuturor celor care au recitit și îmbunătățit forma franceză sau engleză a articolelor pe care le-am publicat.

La Editura Academiei am mers rar și târziu. Era instituția din zare, nu-i cunoșteam decât rareori colaboratorii. Pe cărțile publicate în România, de cele mai multe ori nu-i apărea adresa. A trebuit să mă uit la volumele coeditate cu Editura Mouton pentru a descoperi numele străzii, nu departe de Dâmbovița și de Teatrul Bulandra, de care nu-mi aminteam: strada Gutenberg 3. Am fost însă acolo de mai multe ori, pentru contribuțiile la „Lingvistică și Filologie. Revista de referate, recenzii și sinteze”, la o revistă de rezumate „Demos” apărută prin coeditare cu o editură germană și, mai cu seamă, cu prilejul publicării în anul 1968, alături de Em. Vasiliu, a volumului *Sintaxa transformățională a limbii române*. De volum se ocupa la editură fosta mea colegă de an Veronica Gană. Cartea conținea arbori care ne-au pricinuit nu puține încurcături. Cea mai mare, în faza de bun de tipar, a fost să constatăm că, dintr-o eroare care se propagase, un număr mare de arbori erau greșit reprezentați. Am ajuns atunci la directorul editurii, d-l Busuioceanu, care a acceptat cu greu să efectueze corecturile, cu condiția ca autorii să suporte cheltuielile. Așa s-a făcut că am plătit, împreună cu d-l Vasiliu, suma, importantă pe atunci, de 2.000 de lei. Volumul a apărut corect, am respirat ușurați, nu peste mult timp el a fost coeditat de Editura Academiei și Mouton (The Hague, Paris, *Janua Linguarum, Series Practica*), într-o traducere datorată colegei de institut Ilinca Constantinescu.

Ultima carte pe care am publicat-o la Editura Academiei înainte de a emigra în Statele Unite a fost volumul apărut în anul 1978 *Current Trends in Romanian Linguistics*, coordonat alături de Al. Rosetti. Volumul, masiv, a ocupat practic un întreg an de apariție al revistei „Revue roumaine de linguistique” și a antrenat într-o pasionantă acțiune de bilanț un mare număr de lingviști. Pentru mine, care începusem să mă gândesc la marea plecare, el a reprezentat o formă tacită de rămas-bun. Ultimul articol pe care l-am publicat în chiar anul plecării a fost *L'histoire conversationnelle*, apărut în „Revue roumaine de linguistique”, nr. 5 pe 1980. Credeam atunci că el marchează o ruptură majoră, dacă nu definitivă. Dar a venit anul 1989. Și în numărul 3–4 pe 1991 am reluat colaborarea la RRL cu articolul *Verbs for Locutionary Acts in Romanian*. Istoria conversațională continuă.

Editura Academiei este editura la care am ales, în ultimii ani, să public volume bilanț însumând contribuții personale la lingvistica structurală, transformațională, la pragmatică și semiotică. Au apărut astfel, în condiții impecabile, dar din păcate în tiraje extrem de reduse, volumele *Structuri, sisteme, transformări. Studii de lingvistică și poetică* (2016, 671 p.) și *Acțiune, interacțiune, identitate. Studii de pragmatică lingvistică* (2017, 757 p.). Am în lucru un volum masiv intitulat *Studii de semiotică/Études sémiotiques/Semiotic Studies* căruia sper să-i urmeze un volum reunind studii de etnologie și folclor publicate de-a lungul anilor în România și în străinătate. Lucrările reunesc studii scrise în limbile română, franceză, engleză, spaniolă, marcând deopotrivă depărtarea și întoarcerea la vatră a autoarei. Editura Academiei a devenit o editură în care am deprins bucuria dialogului susținut cu profesioniști de excepție, cum sunt doamna Alexandra-Speranța Ciutacu, a cărei dăruire luminoasă a fost bucuria colaborării noastre din ultimii ani, sau doamna Mariana Ionică, grație preciziei competente a căreia volume complicate s-au rotunjit și pus în mișcare în mod firesc și fericit. Am avut, în câteva rânduri, și bunul prilej de a sta de vorbă cu directorul editurii, acad. Dumitru Radu Popescu. Editura Academiei este de acum o editură – singura, în fapt – în cadrul căreia am învățat să aștept, de fiecare dată, întâlnirea colegială bună și activă cu colegi care duc spre cititor, cu participare și inteligență critică, în condiții optime, gândurile pe care mi-a fost dat să le aștern pe hârtie.

Editura Academiei Române 70,
București, Editura Academiei Române,
2018, p. 44–46